

sősorban is figyelembe venni, jövőben pedig jobban érvényre juttatni. A mezőgazdasági népiskolák e szempontból is fontos feladat végzésére hivatottak, mert a jövő gazdálkodó nemzedéknek jogos és hivatásszerű foglalkozásához végbizonyítványuk alapján kellő biztosítékot adnak.

Az elsorolt néhány példa is elegendő szemléltetést nyújt ahhoz, hogy a mezőgazdasági iskola, mint intézmény érdekes és lendületes változás, valamint fejlődés előtt áll. Az átmeneti években lesznek kisebb-nagyobb akadályok, iskolák közötti surlódások, sőt a vezető körökben is részrehajlások; mindezek azonban nem fogják komolyan megakadályozni, legfeljebb csak késleltetni az új célkitűzés megvalósítását és a mezőgazdasági népiskola hivatástudatának betöltését.

Géher Lajos.

Korszerű nevelés a történettanításban.

Régi mondás: akié az iskola, azé a jövő! Bár e mondás ma már inkább csak jelképes értelemben helytálló — hiszen napjainkban a népművelés s a propaganda egész nemzeteket nevel iskolán kívül is —, mégis foglalkoznunk kell az iskolai nevelés jelentőségével, mint a korszerű nevelés egyik legjelentősebb eszközével.

Voltak korok, amikor az *erkölcsi vándorsok* uralkodtak (középkor), ismét mások, amelyekben inkább az *értelem* jutott előtérbe (a francia felvilágosodás kora) s ismét máskor az *anyagi, reális javak* jutottak erősebb megvilágításba (gazdasági válságok idején). De egy és ugyanazon gondolatnak vagy érzésnek is különböző jellemzői uralták olykor az egyes korokat (nemzeti eszme).

Minden nemzet törekvése tehát az, hogy mindig olyanná nevelje ifjúságát, melyet tőle a *korszellem*, vagy *saját nemzeti törekvései* megkívánnak.

Jól megfigyelhetjük ezt nemzeti multunkban is. A magyarság e hazába kerülésétől II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának végéig mint *katona-nemzet* szerepelt a világ előtt, hogy azután *jogász-nemzetté* legyen s volt idő, mikor mintha *hivatalnok-nemzetté* kívánt volna válni.

Különösen tudatosult az állam kulturpolitikai feladatainak jelentősége a XIX. sz. folyamán felfokozódott *nacionalizmussal*, amely az államban többé már nemcsak hatalmi szervezetet látott, hanem benne a nemzeti kultúra sajátos értékeinek letéteményesét is érezte. Így tűzött a nemzeti öntudat és érzés az állam elé pozitív kulturpolitikai feladatokat. A nemzeti gondolat az utolsó félszázad hatalmas kulturpolitikai lendületének világszerte a légbővebben buzgó forrása. Nyilvánvaló lett, hogy minél műveltebb egy nemzet, vagyis minél szélesebb rétegeiben a tudásnak és az erkölcsnek minél magasabb fokán áll, annál jobban tudja a maga szellemi és energiamennyiségét növelni, ami egyet jelent hatalmának emelkedésével is. A kultúra értékeinek megvalósítása, a kulturjavak fokozása ugyanis egyben a hatalom fokozása is.

Minden nemzetnek fokozott becsvágya, hogy fiainak egységes nevelést adjon, amely kifejleszti a nemzet sajátos egyéniségét. Így nyo-

mult előtérbe a gondolat, hogy a nevelés nem pusztá ismeretközlés, hanem elsősorban érületalakítás, távolabbi céljában pedig jellemnevelés.

Amikor az állam az egyes iskolafajok művelődési anyagát megszabja, az állam előtt bizonyos *művelődési eszményeknek* kell lebegniök, az ezekben rejlő értékfogás alapján iparkodik a felserdülő nemzedék lelkét, jellemét formálni. Mindezek a kultúrpolitikai törekvések jórésben az iskolák tantervében öltének testet.

A világháború utáni idők politikai változásai hozták magukkal, hogy az állampolgári nevelés egyre jobban politikai neveléssé vált. Ehhez járult a nemzeti gondolatnak az a hatalmas megnyilatkozása, mely Olaszországban a fasizmust, Németországban a nemzeti szocializmust juttatta uralomra. Ez a mozgalom, amely természetes ellenhatásként jelentkezett a szociáldemokrácia internacionalizmusával szemben, kezdetől fogva programjába vette a politikai nevelést s meg is valósította a maga politikai eszményének megfelelően.

Az olasz fasizmus lényegében nemzetnevelés, éppen úgy, mint a német nemzeti szocializmus, uralomra jutásukkal minden tevékenységnek, tehát a nevelésnek is, a nemzeti gondolat szolgálatába kellett állnia.

Nálunk is korán ráeszméltek vezető férfiaiunk a politikai nevelés nagy jelentőségére. Így *Wesselényi Miklós* br. már 1831-ben követeli az állampolgári nevelést (Balítéletek) s a haza iránti köteleességek tanítását. *Szögyény László* egyik országgyűlési beszédében (1845) kívánja, hogy a „tanító kezei közül kikerülő növendék ne csak elegendő tudással, de kivált józan politikai gondolkozással s a legtisztább jellemmel bírjon.“ *Széchenyi* már az 1825.-i országgyűlésen indítványozza: „Szaporítsuk azon emberek számát, akik polgári erényekkel ékeskednek.“

A mai Németország minden tevékenységét a nemzeti ügy szolgálatába állítja. Tudósai és pedagógusai versenyt hirdetnek, hogy új embertípust kell nevelni, új embereket kell formálni, kik nemcsak a harmadik birodalomnak, hanem egy új jövőnek lesznek hordozói. Az ifjabb olasz pedagógusok egyik legkiválóbbja, *Nazareno Padellaro* ezt írja: „Abban a véleményben vagyok, hogy hiába keressük a neveléstudomány ideális tűzét, míg föltétlenül el nem ismerjük, hogy a pedagógia a politika szolgálatára.“

Korunk szelleme új embertípust kíván s ezt az orosz szovjet a maga céljában, az olasz fasizmus a fokozott köteleességtudatot hordozó jellemben, a német nemzeti szocializmus pedig a népi és faji gondolat hordozójában látja megtestesülni.

Mindez arra mutat, hogy — ha korszerűek akarunk maradni — politikai nevelésre nálunk is szükség van. Nem azt kívánjuk, hogy a magyarság minden ereje politikai vitákban merüljön ki, de kell, hogy mégis világosan lássa minden magyar a politikai törekvéseket s tájékozott legyen a különböző politikai irányokról is. De különösen szükséges, hogy minden magyar ismerje hazája helyzetét kifelé, a maga helyzetét és szerepét az országban, a közösségben s tudja mindig, mit kíván tőle a közösség, a haza érdeke.

Mivel az iskolának is bele kell kapcsolódnia ebbe a — szó neves értelmében vett — politikai nevelésbe, itt lép előtérbe, mint a kor-

szerű nevelés egyik legfontosabb nemzeti tantárgya: *a történelem*.

A történelemtanítás a nemzetnevelés egyik legfontosabb tényezője. Az állampolgári nevelés még nem igazi nemzetnevelés. Mert bár az állampolgári nevelés, valamint a nemzeti szellemtől áthatott tanítás is nagyban hozzájárul a hazafias érzés fejlesztéséhez, a kettő együttvéve sem biztosíthatja azt, hogy a magyar ifjú majdan érezze is azt az összetartozandóságot a nemzet többi tagjaival, mely a nemzet polgárait nemzetté fűzi össze. Ez az érzés eredményezi a nemzeti öntudat kifejlődését, amely hihetetlen erő kútforrása, a nemzeti törekvések sugalmazója és védő kardja. Mindezt pedig egyetlen tantárgy sem szolgálhatja jobban a magyar történelemnél, annak tanításánál.

A nemzeti történelem nagy nemzeti erő, mert nagy nemzeti kincs őrzője. *A mult megbecsülhetetlen értéke minden nemzetnek, mely önálló egyéniségnek és valamilyen történelmi hivatás hordozójának érzi magát.* Belőle merít önbizalmat, hozzá fordul erőért a jelen küzdelmeihez és jogcímért a szebb jövő reméléséhez. Amely nemzet nem ismeri vagy nem becsüli multját, az nem igazi *történelmi nemzet*. A mult jelenti a nemzetek életében a *pondus aeternitatis*; az biztosítja számukra a földi értelemben vett halhatatlanságot. Mert a jelen nemzedék ideig-óráig tartó életét a mult toldja meg visszafelé évszázadokkal, évezredekkel. A mult tanulságainak ismerete nélkül sem a jelent áttekinteni, sem a jövő körvonalait megsejteni nem tudjuk. Önmagát becsüli meg tehát az a nemzet, mely multjának alapos ismeretével és tanulságainak hasznosításával vértezi fel magát jövő harcaira.

A mult főereje az, hogy nem üres és léleknélküli adatok tárháza, hanem a *nemzeti lélek* kitárulása. Sajátos multjában minden nemzet köznapi énjének megnevesített és eszményített kiadását látja. Innen van a nemzeti történelem páratlan nevelő értéke. Mert hősokeket állít elénk, akikben a nemzeti lélek legeszményibben teljesedett ki, eseményeket és eseménysorozatokat vonultat fel, melyeket a bennünk lüktető nemzeti hivatástudat követendő példakul magasztosít.

Mi a mi multunk? *Prohászkaival* szólva, nincsenek emlékeink, melyekből az ezredéves élet kőbe-ércebe vésvé sugárzanék felénk, ezeket elpusztította a török; nincsenek dómjaink, melyeknek misztikus körrengetegei lehelnék felénk a mélység és áhítat érzelmeit; árkádjaink, palotáink, régi multunk beszédes emlékei, hol a géniusz sugallata szólnának hozzánk. A mi kincsünk a szentelt fájdalom: egy vértanúi hivatás felemelő tudata.

Há minden nemzetnek nagy értéke multja, nekünk, magyaroknak kétszeresen az. Ezért még több okunk van belőle élni.

A nemzeti mult átszarmaztatója a történelemtanítás. Benne nemcsak az állampolgári nevelés, a jogállamba való beillesztés, a politikai nevelés, hanem a hazaszeretet felkeltése, a nemzeti szellem kifejlesztése és felfokozására irányuló lehetőség is megvan. Egész nemzetnevelés, melyen át a nemzeti egység megteremtésére irányuló törekvés is megvan. De mindezt az erkölcsi neveléssel párosulva adja s ülteti át a jövő nemzedék lelkébe. Elmélyíti — a mult példáival — az erkölcs és valóság tiszteletét, a nemzeti mult szeretetét s erkölcsi törvények, erkölcsi eszmék követésére serkent.

A történelemtanítás *általános* célját a következőkben foglalhatjuk össze. A multban rejlő erkölcsi erők kihasználásával az egyént a társadalom tudatoson cselekvő tagjává alakítani. Előfeltétele a történelmi érzék kifejlesztése, amely a jelent a mult szerves kiegészítőjének látja és amely a történelmi élet bonyolult egészében összefüggéseket és tájékoztató irányvonalakat talál. A mult értékeinek megismerése tiszteletet kelt az emberi nagyság iránt, döntő tényezője a jelenben való tájékozódásnak és felkelti a felelősségérzést a jövővel szemben.

Ha most végigtekintünk az újabban kiadott tanterveken, azoknak a történelem tanítására vonatkozó célkitűzésén, — eltekintve az iskola-fajok természetéből következő különbözőségektől — érdekes jelenséget — korszerűséghez való alkalmazkodást — vehetünk észre.

A tanterv kiadásának sorrendjében nézzük először a *polgári fiúiskolák* számára kiadott tantervet. (1918, illetve 1924.) E tantervben a történelem tanításának célkitűzésében — többek között — a következőket találjuk.

„Sem igazi lelki műveltség, sem erkölcsi alapon álló gyakorlati tevékenység nem képzelhető el a nemzet multjának ismerete, az eddigi fejlődésbe való tudatos és együttérző beilleszkedés nélkül. Alaki képzés tekintetében oly ismereteket kívánunk nyújtani e tárgy keretében a tanulóknak, melyek a nemzeti és világtörténelmi fejlődés fővonásait, az emberiséget, az egyes korszakokban foglalkoztató eszméket és jelenünk történelmi kialakulását tárják szeme elé. Mindezek az ismeretek eszközül szolgálnak ahhoz, hogy felébresszük és megerősítsük a tanulóban a *történelmi érzéket*, másfelől pedig *erkölcsi felelősségérzetét* azokkal a kötelességekkel szemben, melyeknek egykor maga is tevékeny tagja lesz. A tanulóknak látnia kell, hogy az emberiség magasabb erkölcsi célokért is küzd. A *gazdasági munka* fontosságát a közelmultban és a jelenben különösen élénken érezzük s nem téveszthetjük szem elől a nemzet jövőjére való tekintetből sem. Ezzel a tanulókat a *munka megbecsülésére* s a *kölcsönös egymásrautaltság* felismerésére vezetjük rá, de egyszermind azzal, hogy a gazdasági tevékenységet — az emberi művelődésnek egyik eszközét, de nem célját — az egyedül helyes erkölcsi világtársasból méltatjuk, *őt az anyagelvi felfogás sivár tanaival szemben is felvértézzük.*„

E sorok közvetlenül a nagy nemzeti tragédia árnyékában láttak napvilágot. Ezért látjuk kirémieni belőlük az önszemlélet szükségességét s a gazdasági kultúra erős kihangsúlyozását, amit nyilvánvalóan a világháború utáni nemzeti összeomlás és a gazdasági válság tesznek érthetővé.

Mennyivel más a hozzánk közelebbi időkben kiadott tantervek történelmi célkitűzése!

Az *állami népiskolák* számára kiadott tanterv (1932) a történelemtanítás célját a következőkben adja.

A történettanítás elemi népiskolai célja, hogy tanítványainak a magyar nemzet multjának legkiemelkedőbb eseményeit világtörténelmi kapcsolatok érintésével megismerjék s hogy lelkükben a magyarság évezredes küzdelmeinek szemléletéből a mult iránti érdeklődés és bizonyos

fokú *történeti érzék* fejlődjék. Alapozza meg a történettanítás a magyar nép multjának megismeréséből és értékeléséből fakadó *nemzeti öntudatot*. Éreztesse meg, hogy mindaz, amit a haza földje hord, ami a nemzet lelkében él: az ősoktól nyert *örökségünk*. Fejlessze ki ezzel tanulóinkban *a multak iránti kegyeletet*. Igyekezzen tudatossá tenni a *hazaszeretetnek* és a *nemzeti összetartozásnak* mélyebb érzelmét. Keltse fel bennük a nemzeti javak iránt azt a *felelősségérzetet*, mely a nemzeti erények ápolására, a közösségnek felismerésére és a nemzet életét továbbépítő munka lelkes elvégzésére sarkal.

Tömör, szabatos s a változott időkhöz alkalmazkodó, de már merőben más alaphangú célkitűzés, mint az előbbi.

Nem lesz érdektelen, ha az 1937-ben a *katolikus népiskolák* számára kiadott tanterv történelmi tanítás célkitűzését is megnézzük. Újszerűek az állami népiskolák tantervével szemben a következő megállapításai. Az események pusztá megismertetésén kívül *szellemtörténelemmel* is kell foglalkoznunk. A pusztán materiális történettanítás nem szemléltethetné magyar nemzetünk igazi fejlődését. *A korszellem, az életető és mozgó gondolatok fejlődése, haladása kell, hogy tanításunk középpontjában álljon.* A legmelegebben mindig azokról a *történelmi nagyságokról* beszéljünk, akik művelődésünket előbbre vitték. Tanítsuk szeretni *a harcmező hőseit.* A *hála* legnemesebb érzelmét keltsük fel irántuk s mindig erényeikről és önfeláldozó törekvéseikről beszéljünk, hibáikról nem. A történelem nagyjai is emberek voltak. Bennük is küzdött a jó és rossz. Ezt hangsúlyozni kell. De bennük éppen az a megbecsülendő, hogy a *jót* juttatták diadalra magukban. *Nemzetiségeinkkel* szintén foglalkoznunk kell. Vigyázzunk, hogy a magyar igazságnak megfelelően, de tárgyilagosan foglalkozzunk velük.

E tantervben már a szellemtörténeti irány uralkodik s nem egy szempontja van, amely magán viseli a korszerűséget. (Építő munka, nemzetiségek.)

Időrendi sorrendben a *gimnáziumok és leánygimnáziumok* számára kiadott tanterv történelmi célkitűzése következik (1938).

E tantervben a történelemtanítás nevelési lehetőségeinek nagy részét átveszi az *irodalomtanítás*, amely „*olvasmányok segítségével magyarszellemű lélekformálást*“ végez. Erre mutat a tanterv történelmi célkitűzése is.

„Tantervünk szerint az *irodalom és a történelem van a középiskolai oktatásnak tengelyében.* A középiskolai történettanítás — végső célját és legértékesebb tanulságát tekintve — benső rokonságban van az irodalomtanítással és munkája ezzel összhangban folyik. A két tanulmány rokonsága főleg akkor nyilvánvaló, ha lélektani vonatkozásait vesszük figyelembe.

„Igy megtanulja a tanuló, hogy *történeti vonatkozásaiban is magasabb szempontokból tekintse, egy nagyobb időbeli összefüggésbe helyezze az emberi életet és törekvéseit.* Jobban fogja érezni, hogy *erkölcsi felelősséggel* tartozik önmagának, növekedni fog *tisztelete és ragaszkodása azok iránt a közösségek iránt,* elsősorban a *nemzet iránt, melyhez történeti kötelek fűzik.* Kiemelkedő fontosságot ad a történettanításnak a

középiskola összes tantárgyai között az a körülmény, hogy ez a tárgy közvetlenül és minden vonatkozásában, még világtörténeti részeiben is, a nemzet erkölcsi hagyományainak, örökölt nagy értékeinek átszármaztatásában, megbecsülésében és megérzésében működik közre. A történeti tanulmány során a tanuló lelkében együtt él és egybeforr nemzetével. A maga életét a nemzeti élet részének érzi. Így keletkezik a kegyeletnek az az érzelme a mult iránt, mely a jelen feladatok buzgó szolgálatát erősíti és a nemzet jövőjébe vetett rendületlen hitet táplálja.“

E mély értékű sorok arra vallanak, hogy középiskolai történettanításunk milyen megkülönböztetett helyet foglal el — éppen mint egyik legnemzetibb tantárgy — a középiskola nevelő-oktató munkásságában, de azt is érezzük, hogy milyen szerencsés a kooperáció a két legnemzetibb tantárgy — a magyar irodalom és történelem — tanításában. Ez egészen újszerű s egészen korszerű célokat tűz a leendő magyar vezető réteget nevelő gimnáziumi történettanítás számára.

Mindenben méltó párja az előbbi tantervnek az 1939-ben kiadott *líceum és leánylíceumi* tantervnek a történettanítás célkitűzésére vonatkozó része. E szerint a líceumi (leánylíceumi) történettanítás célja: „a magyar nemzet multjának, mai helyzetének, feladatainak, az egyetemes történelem mozgó eszméinek és sorsdöntő eseményeinek, a magyarság és más népek közötti viszonytörténelmi alakulásának ismerete.“

A tantervben kitűzött cél olyan ismeretek megszerzését tűzi a növendék elé, amelyek benne a *nemzeti tudatosság* kifejlődését segítik elő. A nemzet erejének egyik tényezője, hogy tagjai milyen mértékben tájékozottak a nemzet életét meghatározó körülményekben. Legfontosabb mozzanat a nemzet helyzetének világos látása más országok között. A növendéknek értenie kell saját korát, hogy a reá is váró nemzeti munkának értékes részese lehessen. E megértéshez nem juthat másként, csupán történelmi alapon. A növendék a nemzet életét szakadatlan folyamattal ismerje fel, eszméljen rá, hogy a jelen csak pillanat a változások sorozatában, következménye a mult eseményeinek és előkészítője a jövő alakulásának.

A *nemzeti tudatosság* éberré teszi a történelmi érzéket, az egyéni értéket szigorúbban méri s az új nemzedék önismeretének egyik legfőbb mértékévé azt a kérdést teszi: *mivel segíti a nemzetet?* Az egész történelemtanulásnak ezt a befelé irányuló hatását az oktatásnak célul kell látnia maga előtt s akkor valóban együtt valósul meg a kettős rendeltetés. A növendék egyrészt alapot szerez a *külpolitikai tájékozódásra* és a változó viszonyok között újra meg újra szükségessé váló *belpolitikai állásfoglalásra*. Másrészt pedig kifejlődik benne a *hazáért dolgozás készsége*, átérzi a nemzet sokféle alkotó részének egymásra utaltságát és az együttműködés nemzetfenntartó erejét.

Korunkat foglalkoztató, lendítő eszméi talán egyetlen tantervünkben sincsenek ilyen maradéktalanul összefoglalva, mint a líceum igen értékes történelmi célkitűzésében.

Új színnel gazdagodik a történettanítás célja az 1940-ben kiadott *kereskedelmi középiskola* tantervében.

„A történettanítás főcélja — írja —, hogy a tanuló az emberiség

és főként saját nemzeti multját megismerje, nemzete eddigi sorsát át-
 érezze és helyesen értékelje, *beleélje magát nemzetének érzés- és gondolatvilágába*, megértse nemzetének helyzetét és törekvéseit s így *nemzeti öntudata kifejlődjék* és nemzetének hazafiasan érző, áldozatkész tagjává váljék. Történeti tanulmányai során válik tudatossá a tanuló előtt, hogy *az ő élete is része a nemzeti élet egészének* s hogy a maga szerény erejével szintén *formálója nemzete jelenének és jövőjének*: tehát, hogy nemzete sorsának alakulásáért ő is *felelősséggel* tartozik. A történelemtanítás a nemzeti nevelés egyik legeredményesebb eszköze. Mivel ezeréves multunk a *kereszténységgel* szorosan egybeforrt, egyuttal fontos tényezője a *keresztény szellemű nevelésnek is*. (Ennek hangsúlyozása — éppen a kereskedelmi középiskola tantervében — eddig egyedül áll állami tanterveinkben.)

Bár a *történelem* a Mult ismertetője és megelevenítője, *tanításának a nemzet jelenét és jövőjét kell szolgálnia*. Éppen ezért sohasem szabad a történelmi nevelő-oktatásban kiaknázatlanul hagyni azokat a részeket, amelyek alkalmasak arra, hogy megerősítsék a növendékeket *népünk, nemzetünk, hazánk szeretetét*. Fel kell ébreszteniük és ki kell alakítani bennük azt a *harcias, katonai szellemet, amely a végső áldozatra is készen teljesíti kötelességét azon a helyen, ahova rendeltetése állította*.”

Nem lehetett teljes a tantervek fölötti áttekintésünk, mégis átvitünk két évtizedet, az egyik világháborútól a másikig terjedő rövid, de eseményekben annyira gazdag időszakot. Tanterveink történelemtanítási célkitűzésein ott tükröződik a kiadásukkor éppen korszerűvé vált eszme is, lényegében tehát e kornak *szellemtörténeti fejlődését* adják.

Igy viseli magán a történelemtanítás a mindenkori korszellemet, annak is mindig legidősebb célkitűzéseit, ami természetes is, hiszen nemzetnevelő természete magában hordja a nagy nemzeti célok spon-tán szolgálatát is.

A tanítás és nevelés részletcélkitűzéseit változhatnak és változniuk is kell, amikor — nemzeti tantárgyokról lévén szó — a nemzet nagy törekvései azt kívánják. Mindez nem zárja ki azt, hogy a jellemnevelés is e korszellemmel diktált részletcélkitűzések szerint alakuljon. A *jellemnevelésnek örök célkitűzése*i vannak, hogy időnként mégis egyik vagy másik szín tűnik elő az emberi jellem sokszínűségéből elő, az éppen állandóságát és mindig aktualitását mutatja. E változó, a korhoz alkalmazkodó követelményeket igyekszik megvalósítani — állandó nagy céljai mellett — a történelemtanítás.

Ezért kell korszerűnek lenni minden történelemtanításnak.

Vicsay Lajos.